

Lagrådsremiss

En modernare rättegång – några ytterligare frågor

Regeringen överlämnar denna remiss till Lagrådet.

Stockholm den 27 mars 2008

Beatrice Ask

Monika Sörbom
(Justitiedepartementet)

Lagrådsremissens huvudsakliga innehåll

Riksdagen beslutade år 2005 omfattande ändringar av de processuella reglerna i allmän domstol med det övergripande syftet att skapa förutsättningar för en modern process (En modernare rättegång). Reformen innebär bl.a. att verksamheten med videokonferens i allmän domstol permanentas och att systemet med prövningstillstånd utvidgas till att omfatta tingsrättens avgöranden i flertalet slag av tvistemål och domstolsärenden som överklagas till hovrätt. Reformen träder i kraft den 1 november 2008.

I lagrådsremissen föreslår regeringen att det införs permanenta regler om användning av videokonferens i de allmänna förvaltningsdomstolarna. På samma sätt som gäller för användning av telefon i dessa domstolar, ska rättegångsbalkens regler om deltagande i muntlig förhandling genom videokonferens tillämpas i förvaltningsprocessen.

Vidare föreslås att systemet med prövningstillstånd utvidgas till att omfatta tingsrättens avgöranden i familjemål.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 november 2008.

Innehållsförteckning

1	Beslut.....	4
2	Lagtext.....	5
2.1	Förslag till lag om ändring i äktenskapsbalken.....	5
2.2	Förslag till lag om ändring i föräldrabalken.....	6
2.3	Förslag till lag om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971:291).....	7
2.4	Förslag till lag om ändring i lagen (2001:25) om försöksverksamhet med videokonferens i allmän förvaltningsdomstol.....	8
2.5	Förslag till lag om ändring i lagen (2005:683) om ändring i rättegångsbalken.....	9
2.6	Förslag till lag om ändring i lagen (2005:684) om ändring i äktenskapsbalken.....	11
2.7	Förslag till lag om ändring i lagen (2005:685) om ändring i föräldrabalken.....	12
2.8	Förslag till lag om ändring i lagen (2005:695) om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971:291).....	13
3	Ärendet och dess beredning.....	15
4	Ljud- och bildteknik i förvaltningsprocessen.....	15
4.1	Bakgrund.....	15
4.1.1	Videokonferens och telefon i de allmänna domstolarna.....	15
4.1.2	Videokonferens och telefon i de allmänna förvaltningsdomstolarna.....	16
4.1.3	Utvärdering av försöksverksamheten med videokonferens i de allmänna förvaltningsdomstolarna.....	17
4.2	Permanent regler om användning av videokonferens i de allmänna förvaltningsdomstolarna.....	18
5	Hovrättens prövning i mål om vårdnad, boende och umgänge.....	21
5.1	Bakgrund.....	21
5.2	Utvidgning av systemet med prövningstillstånd.....	22
6	Ikraftträdande.....	24
7	Ekonomiska konsekvenser.....	24
8	Författningskommentar.....	25
8.1	Förslaget till lag om ändring i äktenskapsbalken.....	25
8.2	Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken.....	26
8.3	Förslaget till lag om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971:291).....	26
8.4	Förslaget till lag om ändring i lagen (2001:25) om försöksverksamhet med videokonferens i allmän förvaltningsdomstol.....	27
8.5	Förslaget till lag om ändring i lagen (2005:683) om ändring i rättegångsbalken.....	27

8.6	Förslaget till lag om ändring i lagen (2005:684) om ändring i äktenskapsbalken.....	28
8.7	Förslaget till lag om ändring i lagen (2005:685) om ändring i föräldrabalken	28
8.8	Förslaget till lag om ändring i lagen (2005:695) om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971:291)	29
Bilaga 1	Promemorians lagförslag	31
Bilaga 2	Förteckning över remissinstanser.....	34
Bilaga 3	Lagförslagen i betänkandet SOU 2005:43	35
Bilaga 4	Förteckning över remissinstanser (SOU 2005:43).....	37

1 Beslut

Regeringen har beslutat att inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i äktenskapsbalken,
2. lag om ändring i föräldrabalken,
3. lag om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971:291),
4. lag om ändring i lagen (2001:25) om försöksverksamhet med videokonferens i allmän förvaltningsdomstol,
5. lag om ändring i lagen (2005:683) om ändring i rättegångsbalken,
6. lag om ändring i lagen (2005:684) om ändring i äktenskapsbalken,
7. lag om ändring i lagen (2005:685) om ändring i föräldrabalken,
8. lag om ändring i lagen (2005:695) om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971:291).

2 Lagtext

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om ändring i äktenskapsbalken

Härigenom föreskrivs att 14 kap. 18 § äktenskapsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

14 kap. **18 §¹**

I äktenskapsmål och mål om underhåll är hovrätten domför med tre lagfarna domare och två nämndemän. Om en av de lagfarna domarna eller en av nämndemännen får förhinder sedan huvudförhandling har påbörjats, är rätten ändå domför. Fler än fyra lagfarna domare och tre nämndemän får inte delta. Vid handläggning som inte sker vid huvudförhandling, liksom när målet i tingsrätten har avgjorts utan nämndemän, är hovrätten domför även med enbart lagfarna domare enligt *vad som sägs i 2 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken*. Hovrätten är i övrigt domför enligt *vad som sägs i 2 kap. 4 § fjärde och femte styckena rättegångsbalken*.

Tar nämndemän del i målets avgörande, *skall* vid överläggning ordföranden eller, om målet har beretts av en annan lagfaren domare, denne redogöra för omständigheterna i målet och innehållet i gällande rätt. Vid omröstning *skall* nämndemännen säga sin mening sist. I övrigt gäller bestämmelserna i rättegångsbalken om överläggning och omröstning i tvistemål.

I äktenskapsmål och mål om underhåll är hovrätten domför med tre lagfarna domare och två nämndemän. Om en av de lagfarna domarna eller en av nämndemännen får förhinder sedan huvudförhandling har påbörjats, är rätten ändå domför. Fler än fyra lagfarna domare och tre nämndemän får inte delta. Vid handläggning som inte sker vid huvudförhandling, liksom när målet i tingsrätten har avgjorts utan nämndemän, är hovrätten domför även med enbart lagfarna domare enligt 2 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken. Hovrätten är i övrigt domför enligt 2 kap. 4 § *tredje–femte styckena rättegångsbalken*.

Tar nämndemän del i målets avgörande, *ska* vid överläggning ordföranden eller, om målet har beretts av en annan lagfaren domare, denne redogöra för omständigheterna i målet och innehållet i gällande rätt. Vid omröstning *ska* nämndemännen säga sin mening sist. I övrigt gäller bestämmelserna i rättegångsbalken om överläggning och omröstning i tvistemål.

Denna lag träder i kraft den 1 november 2008.

¹ Senaste lydelse 1997:390.

2.2 Förslag till lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs att 21 kap. 16 § föräldrabalken¹ ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

21 kap.

16 §²

Vid rättens handläggning av ärenden enligt detta kapitel tillämpas i övrigt lagen (1996:242) om domstolsärenden. *Prövnings-tillstånd krävs inte för att hov-rätten skall pröva tingsrättens beslut.*

Vid rättens handläggning av ärenden enligt detta kapitel tillämpas i övrigt lagen (1996:242) om domstolsärenden.

Denna lag träder i kraft den 1 november 2008.

¹ Balken omtryckt 1995:974.

² Senaste lydelse 2006:458.

2.3 Förslag till lag om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971:291)

Härigenom föreskrivs att 16 och 23 §§ förvaltningsprocesslagen (1971:291) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

I fråga om offentlighet och ordning vid muntlig förhandling gäller 5 kap. 1–5 och 9 §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar. Utöver vad som följer av 5 kap. 1 § rättegångsbalken får rätten förordna att förhandling *skall* hållas inom stängda dörrar, om det kan *antagas* att vid förhandlingen kommer att förebringas uppgift, för vilken hos domstolen gäller sekretess som avses i sekretesslagen (1980:100).

Rätten får *förordna* om syn på stället för besiktning av fastighet eller plats eller av föremål som *ej* lämpligen kan ges in till rätten. Vid sådan syn får yrkeshemlighet röjas endast om det finns synnerlig anledning *därtill*.

I fråga om syn på stället gäller bestämmelserna om muntlig förhandling i tillämpliga delar.

Föreslagen lydelse

16 §¹

I fråga om offentlighet och ordning vid muntlig förhandling gäller 5 kap. 1–5, 9 och 12 §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar. Utöver vad som följer av 5 kap. 1 § rättegångsbalken får rätten förordna att *en* förhandling *ska* hållas inom stängda dörrar, om det kan *antas* att det vid förhandlingen kommer att förebringas uppgift, för vilken hos domstolen gäller sekretess som avses i sekretesslagen (1980:100).

23 §

Rätten får *besluta* om syn på stället för besiktning av fastighet eller plats eller av föremål som *inte* lämpligen kan ges in till rätten. Vid sådan syn får yrkeshemlighet röjas endast om det finns synnerlig anledning *till det*.

I fråga om syn på stället gäller bestämmelserna om muntlig förhandling *samt 5 kap. 11 § rättegångsbalken* i tillämpliga delar.

Denna lag träder i kraft den 1 november 2008.

¹ Senaste lydelse 1980:104.

2.4 Förslag till lag om ändring i lagen (2001:25) om försöksverksamhet med videokonferens i allmän förvaltningsdomstol

Härigenom föreskrivs att lagen (2001:25) om försöksverksamhet med videokonferens i allmän förvaltningsdomstol, i stället för dess lydelse enligt lagen (2006:1436) om fortsatt giltighet av nämnda lag, ska fortsätta att gälla till och med den 31 oktober 2008.

2.5 Förslag till lag om ändring i lagen (2005:683) om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 50 kap. 4, 7 a och 8 §§ rättegångsbalken i stället för deras lydelse enligt lagen (2005:683) om ändring i nämnda balk ska ha följande lydelse.

Lydelse enligt SFS 2005:683

Föreslagen lydelse

50 kap.

4 §

Överklagandet *skall* innehålla uppgifter om

1. den dom som överklagas,
2. i vilken del domen överklagas och den ändring i domen som yrkas,
3. grunderna för överklagandet och i vilket avseende tingsrättens domskäl enligt klagandens mening är oriktiga,

4. de omständigheter som åberopas till stöd för att prövningstillstånd *skall* meddelas, *när sådant tillstånd krävs*, och

5. de bevis som åberopas och vad som *skall* styrkas med varje bevis.

Har en omständighet eller ett bevis som åberopas i hovrätten inte lagts fram tidigare, *skall* klaganden i mål där förlikning om saken är tillåten förklara anledningen till det. Skriftliga bevis som inte har lagts fram tidigare *skall* ges in samtidigt med överklagandet. Vill klaganden att det *skall* hållas ett förnyat förhör eller en förnyad syn på stället, *skall* han eller hon ange det och skälen till detta. Klaganden *skall* också ange om han eller hon vill att motparten *skall* infinna sig personligen vid huvudförhandling i hovrätten.

Överklagandet *ska* innehålla uppgifter om

4. de omständigheter som åberopas till stöd för att prövningstillstånd *ska* meddelas, och

5. de bevis som åberopas och vad som *ska* styrkas med varje bevis.

Har en omständighet eller ett bevis som åberopas i hovrätten inte lagts fram tidigare, *ska* klaganden i mål där förlikning om saken är tillåten förklara anledningen till det. Skriftliga bevis som inte har lagts fram tidigare *ska* ges in samtidigt med överklagandet. Vill klaganden att det *ska* hållas ett förnyat förhör eller en förnyad syn på stället, *ska* han eller hon ange det och skälen till detta. Klaganden *ska* också ange om han eller hon vill att motparten *ska* infinna sig personligen vid huvudförhandling i hovrätten.

7 a §

Om överklagandet inte avvisas enligt 6 § eller 7 § andra stycket, *skall* hovrätten, *när prövningstillstånd krävs*, besluta om *sådant tillstånd skall* meddelas. Om det behövs, *skall* beslutet föregås av skriftväxling.

Om det finns särskilda skäl, får sammanträde hållas innan frågan

Om överklagandet inte avvisas enligt 6 § eller 7 § andra stycket, *ska* hovrätten besluta om *prövningstillstånd ska* meddelas. Om det behövs, *ska* beslutet föregås av skriftväxling.

Om det finns särskilda skäl, får sammanträde hållas innan frågan

om prövningstillstånd avgörs. Till ett sådant sammanträde *skall* parterna kallas. Uteblir en part, får frågan ändå avgöras.

om prövningstillstånd avgörs. Till ett sådant sammanträde *ska* parterna kallas. Uteblir en part, får frågan ändå avgöras.

8 §

Beviljas prövningstillstånd *eller krävs inte sådant tillstånd, skall* överklagandet delges motparten med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid, om detta inte redan har skett *eller inte behövs enligt andra stycket.*

Om det är uppenbart att överklagandet är ogrundat, får hovrätten genast meddela dom i målet.

Har tingsrätten avslagit ett yrkande om kvarstad eller någon annan åtgärd enligt 15 kap. eller upphävt ett beslut om en sådan åtgärd, får hovrätten omedelbart bevilja åtgärden att gälla tills vidare. Har tingsrätten beviljat en sådan åtgärd eller förklarat att domen får verkställas även om den inte har laga kraft, får hovrätten omedelbart besluta att tingsrättens beslut tills vidare inte får verkställas.

Beviljas prövningstillstånd, *ska* överklagandet delges motparten med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid, om detta inte redan har skett.

2.6 Förslag till lag om ändring i lagen (2005:684) om ändring i äktenskapsbalken

Härigenom föreskrivs att lagen (2005:684) om ändring i äktenskapsbalken ska utgå.

2.7 Förslag till lag om ändring i lagen (2005:685) om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs att lagen (2005:685) om ändring i föräldrabalken ska utgå.

2.8 Förslag till lag om ändring i lagen (2005:695) om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971:291)

Härigenom föreskrivs att 14 och 25 §§ förvaltningsprocesslagen (1971:291) i stället för deras lydelse enligt lagen (2005:695) om ändring i nämnda lag ska ha följande lydelse.

Lydelse enligt SFS 2005:695

Föreslagen lydelse

14 §

Till muntlig förhandling *skall kallas sökande eller klagande* och den som har att svara i målet. En enskild får föreläggas att inställa sig personligen vid vite eller vid påföljd *av* att hans eller hennes utemåls inte utgör hinder för målets vidare handläggning och avgörande. En förvaltningsmyndighet eller annan part, som enligt föreskrift i lag företräder det allmänna, får föreläggas att inställa sig vid påföljd att partens utemåls inte utgör hinder för målets vidare handläggning och avgörande.

Sökande eller klagande och den som har att svara i målet får *medverka per telefon* i muntlig förhandling under samma förutsättningar som gäller enligt 5 kap. 10 § rättegångsbalken. *Bestämmelserna i denna lag om kallelser och förelägganden och om påföljder vid utemåls gäller inte i fråga om sökande eller klagande och den som har att svara i målet, som kallas att medverka per telefon i muntlig förhandling.*

Till *en* muntlig förhandling *ska sökanden eller klaganden* och den som har att svara i målet *kallas*. En enskild får föreläggas att inställa sig personligen vid vite eller vid påföljd att hans eller hennes utemåls inte utgör hinder för målets vidare handläggning och avgörande. En förvaltningsmyndighet eller annan part, som enligt föreskrift i lag företräder det allmänna, får föreläggas att inställa sig vid påföljd att partens utemåls inte utgör hinder för målets vidare handläggning och avgörande.

Sökanden eller klaganden och den som har att svara i målet får *delta i en* muntlig förhandling *genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring* under samma förutsättningar som gäller enligt 5 kap. 10 § rättegångsbalken.

25 §

Rätten får förordna om förhör med vittne eller sakkunnig. Sådant förhör äger rum vid muntlig förhandling. Förhöret får hållas under ed. Om förhör gäller 36 kap. 1–18 och 20–23 §§ samt 40 kap. 9–11, 14, 16 och 20 §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar.

Vittne och sakkunnig får *medverka per telefon* i muntlig förhandling under samma förutsättningar som gäller enligt 5 kap. 10 § rättegångsbalken. *Bestämmelserna i denna lag om kallelser och förelägganden och om påföljder*

Vittne och sakkunnig får *delta i en* muntlig förhandling *genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring* under samma förutsättningar som gäller enligt 5 kap. 10 § rättegångsbalken.

vid utevaro gäller inte i fråga om vittne och sakkunnig, som kallas att medverka per telefon i muntlig förhandling.

3 Ärendet och dess beredning

Den 1 april 2001 trädde lagen (2001:25) om försöksverksamhet med videokonferens i allmän förvaltningsdomstol i kraft. Lagen gäller till utgången av år 2008. Domstolsverket har utvärderat försöksverksamheten och i rapporter till Justitiedepartementet gjort bedömningen att den bör permanentas. Mot den bakgrunden har det inom Justitiedepartementet utarbetats en promemoria, Videokonferens i allmän förvaltningsdomstol. I promemorian föreslås att verksamheten med videokonferens permanentas. Promemorians lagförslag finns i *bilaga 1*. Promemorian har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 2*. Remissyttrandena finns tillgängliga i lagstiftningsärendet (dnr Ju2006/3772/DOM).

År 2002 tillkallade regeringen en parlamentarisk kommitté, 2002 års vårdnadskommitté, som bl.a. hade att överväga om det fanns behov av att vidta åtgärder för att komma till rätta med långvariga och upprepade domstolsprocesser i familjemål. År 2005 överlämnade kommittén sitt betänkande Vårdnad – Boende – Umgänge, Barnets bästa, föräldrars ansvar (SOU 2005:43). Kommittén föreslog bl.a. att systemet med prövningstillstånd skulle utvidgas till att omfatta tingsrättens avgöranden i familjemål. Betänkandets lagförslag, såvitt nu är aktuella, finns i *bilaga 3*. Betänkandet har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 4*. Remissyttrandena finns tillgängliga i lagstiftningsärendet (Ju2005/5191/L2). Ett flertal av förslagen i betänkandet har lett till lagstiftning som trätt i kraft den 1 juli 2006 (prop. 2005/06:99, bet. 2005/06:LU27, rskr. 2005/06:309, SFS 2005:458–465).

I denna lagrådsremiss behandlar regeringen dels förslagen i promemorian Videokonferens i allmän förvaltningsdomstol, dels Vårdnadskommitténs förslag om prövningstillstånd i familjemål.

4 Ljud- och bildteknik i förvaltningsprocessen

4.1 Bakgrund

4.1.1 Videokonferens och telefon i de allmänna domstolarna

Möjligheten att hålla sammanträde och förhör med bevispersoner per telefon har funnits i allmän domstol i många år. Sedan den 1 januari 2000 pågår ett försök med användning av videokonferens enligt lagen (1999:613) om försöksverksamhet med videokonferens i rättegång.

Riksdagen beslutade år 2005 att anta omfattande ändringar av de processuella reglerna med det övergripande syftet att skapa förutsättningar för en modern process i allmän domstol (prop. 2004/05:131, bet. 2004/05:JuU29, rskr. 2004/05:307). Ändringarna träder i kraft den 1 november 2008. Reformen innebär bl.a. att verksamheten med videokonferens permanentas och utvecklas. Gemensamma bestämmelser om användning av tekniken för videokonferens och telefon förs in i rättegångsbalken (RB). Enligt 5 kap. 10 § RB kommer rätten, om det finns skäl för det, att kunna besluta att en part eller annan person ska delta i en

förhandling genom telefon eller videokonferens. Vid sin bedömning ska rätten särskilt beakta dels de kostnader eller olägenheter som en inställelse inför rätten annars skulle medföra, dels om personen känner påtaglig rädsla för att vara närvarande i rättssalen. Detta utesluter inte att andra skäl för att använda tekniken, t.ex. säkerhetsskäl, kan beaktas vid bedömningen. Videokonferens får dock inte användas om det är olämpligt med hänsyn till ändamålet med personens inställelse och övriga omständigheter. Enligt 5 kap. 11 § RB kommer tekniken även att kunna användas vid syn.

Som har uttalats i förarbetena ska rätten, vid sin prövning av om deltagande genom videokonferens ska ske, göra en helhetsbedömning av samtliga relevanta omständigheter och då göra en intresseavvägning av framför allt ändamålet med personens inställelse och anledningen till att denna person bör delta genom videokonferens. Utgångspunkten vid prövningen är att ändamålet med förhandlingen och personens deltagande måste bli tillgodosett även om en person deltar genom videokonferens. Likaså ska bevisningen kunna värderas på ett tillfredställande sätt även om bevisupptagningen sker genom videokonferens (prop. 2004/05:131 s. 95 och 224 f.).

De permanenta reglerna innebär bl.a. att det inte kommer att vara en förutsättning för deltagande genom videokonferens eller telefon att detta sker med den enskildes samtycke. Vidare ska rättegångsbalkens regler om påföljder vid underlåtenhet att inställa sig till en förhandling, t.ex. vite eller tredskodom, tillämpas även på den som underlåter att inställa sig genom videokonferens eller telefon. I syfte att få en teknikneutral lagstiftning används begreppen ljudöverföring (telefon) och ljud- och bildöverföring (videokonferens). Tekniken ska också kunna användas för att anordna sidosalar (5 kap. 12 § RB) och vid s.k. medhörning (36 kap. 18 § RB).

4.1.2 Videokonferens och telefon i de allmänna förvaltningsdomstolarna

Inom förvaltningsprocessen är förfarandet som huvudregel skriftligt. Muntlig förhandling när det gäller en viss fråga får dock ingå, om det kan antas vara till fördel för utredningen eller främja ett snabbt avgörande av målet. I länsrätt och kammarrätt ska förhandling vidare hållas, om en enskild som för talan i målet begär det samt förhandlingen inte är obehövlig och inte heller särskilda skäl talar emot det (9 § förvaltningsprocesslagen [1971:291], FPL). Muntlig förhandling kan behövas t.ex. för bevisupptagning eller om en part har svårigheter att utveckla sin talan skriftligen. Muntliga förhandlingar har blivit ett allt vanligare inslag i handläggningen. Detta har sin förklaring bl.a. i en ökad medvetenhet hos enskilda att möjligheten finns och att Europeiska domstolens för de mänskliga rättigheterna praxis, som har sin grund i bestämmelserna i den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna om rätt till muntlig förhandling, har utvecklats och fått ökat genomslag i förvaltningsdomstolarna.

Sedan april 2001 är det möjligt att använda telefon vid muntlig förhandling i förvaltningsdomstol (prop. 1999/2000:142, bet. 2000/01:JuU5,

rskr. 2000/01:132). Vid denna tidpunkt inleddes också ett försök med videokonferens. Försöksverksamheten regleras i lagen (2001:25) om försöksverksamhet med videokonferens i de allmänna förvaltningsdomstolarna. Försöksverksamheten har successivt utökats och omfattar nu 24 av de 28 förvaltningsdomstolarna. Lagstiftningen har i allt väsentligt utformats på motsvarande sätt som för försöksverksamheten i allmän domstol. Försöksverksamheten har förlängts vid tre tillfällen och pågår enligt den senaste förlängningen till utgången av år 2008.

Enligt försökslagen får en klagande eller sökande och den som har att svara i målet delta i en muntlig förhandling genom videokonferens, om det är lämpligt med hänsyn till ändamålet med partens inställelse och övriga omständigheter eller om den muntliga förhandlingen annars skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att parten inställer sig i rättssalen (2 §). Bevisning får tas upp genom videokonferens, om det är lämpligt med hänsyn till bevisningens art och övriga omständigheter eller om bevisupptagning på vanligt sätt skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att bevisningen tas upp på ett sådant sätt (3 §).

Förvaltningsprocesslagens regler om påföljder för utevaro gäller inte den som har kallats att delta i en muntlig förhandling genom videokonferens (4 § första stycket). Vidare har den som har kallats att medverka i en muntlig förhandling genom videokonferens alltid rätt att i stället inställa sig där förhandlingen hålls (4 § andra stycket).

Genom 2005 års reform blir de nya reglerna för användning av telefon i allmän domstol tillämpliga även i förvaltningsdomstol genom hänvisningar i 14 och 25 §§ FPL till 5 kap. 10 § RB (SFS 2005:695). Vid tidpunkten för reformen ansåg den dåvarande regeringen att frågan om verksamheten med videokonferens i förvaltningsdomstol borde permanentas, med hänsyn till att utvärderingen av försöket inte var slutförd, fick avgöras i ett annat sammanhang (prop. 2004/05:131 s. 122).

4.1.3 Utvärdering av försöksverksamheten med videokonferens i de allmänna förvaltningsdomstolarna

Domstolsverket fick i februari 2001 i uppdrag att genomföra och utvärdera försöksverksamheten med videokonferens i förvaltningsdomstol. Verket redovisade uppdraget i januari 2004 (DV-rapport 2004:1). Dåvarande regering ansåg att utvärderingen inte gav tillräckligt underlag för att bedöma om försöksverksamheten borde permanentas. Verket fick därför i uppdrag att fortsätta utvärdera försöksverksamheten. Detta uppdrag redovisades i april 2006 (Ju2006/3772/DOM).

Av Domstolsverkets utvärdering framgår att användningen av videokonferens har uppfattats som positiv av de inblandade men att användningen samtidigt har varit blygsam (totalt 15 tillfällen). Av utvärderingarna framgår vidare att videokonferens har använts av parter (såväl enskilda som företrädare för det allmänna), vittnen och i något fall ombud. De måltyper som har varit aktuella är mål om verkställighet enligt föräldrabalken, kriminalvårdsmål, socialförsäkringsmål, socialtjänstmål, mål om tvångsvård och psykiatrimål.

Anledningen till att utrustningen inte har använts oftare uppges bl.a. vara att det har funnits för få anläggningar att kommunicera med, att antalet förhandlingar i förvaltningsdomstol är förhållandevis litet och att kännedomen om möjligheterna att använda videokonferens har varit begränsad. Under perioden har det också funnits vissa tekniska problem.

Domstolsverket bedömer att det finns många fördelar med att använda videokonferens i allmän förvaltningsdomstol, både när det gäller effektivitetsaspekter och när det gäller ökad tillgänglighet till domstolarna. Verket har mot den bakgrunden föreslagit att verksamheten permanentas.

4.2 Permanenta regler om användning av videokonferens i de allmänna förvaltningsdomstolarna

Regeringens förslag: Verksamheten med videokonferens i allmän förvaltningsdomstol permanentas och utsträcks till att omfatta samtliga förvaltningsdomstolar.

På samma sätt som gäller för användning av telefon, ska rättegångsbalkens regler om parter och bevispersoners deltagande i muntlig förhandling genom videokonferens tillämpas i förvaltningsprocessen.

Tekniken ska även kunna användas vid syn.

Bestämmelserna i förvaltningsprocesslagen om kallelser och förelägganden och om påföljder vid utevaro ska även gälla den som kallas att delta i en muntlig förhandling genom videokonferens eller telefon.

Rättegångsbalkens regler om användande av sidosal ska även tillämpas i förvaltningsdomstolarna.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser tillstyrker förslagen eller lämnar dem utan erinran.

Skälen för regeringens förslag

Permanentning av verksamheten med videokonferens

I promemorian har det föreslagits att försöksverksamheten med videokonferens i de allmänna förvaltningsdomstolarna permanentas. Enligt regeringen ger videokonferenstekniken goda effekter. Användningen av sådan teknik kommer att kunna öka tillgängligheten till domstolarna, vilket bl.a. kan bidra till att förkorta handläggningstiderna. Det blir också möjligt att åstadkomma en mer flexibel och effektiv handläggning av målen med minskade kostnader och olägenheter som följd. Domstolsverket har i sina utvärderingar konstaterat att erfarenheterna av försöksverksamheten trots det begränsade underlaget är goda.

Sedan ett antal år finns det möjlighet att använda telefon vid muntliga förhandlingar i förvaltningsdomstolarna. Den tekniken har också kommit att användas mer och mer. Vid en jämförelse har videokonferens stora fördelar framför telefon. Videokonferenstekniken utgör alltså ett viktigt hjälpmedel i en modernisering av domstolarnas verksamhet. De båda domstolsslagen bör dessutom ha samma möjligheter att använda videokonferens även om behoven i de enskilda fallen kan skilja sig åt. Mot den

angivna bakgrunden anser regeringen att verksamheten med videokonferens i förvaltningsdomstol bör permanentas.

Förvaltningsprocesslagens regler bygger på att de som deltar i en muntlig förhandling befinner sig på den plats där den hålls. De nuvarande bestämmelserna om användning av videokonferens och telefon utgör således undantag från denna princip. Enligt regeringens mening bör detta gälla även fortsättningsvis.

Förutsättningar för att använda videokonferens

Bestämmelserna om användning av videokonferens i rättegångsbalken är generellt utformade. I förarbetena har uttalats att detta ger flexibilitet och även i övrigt har stora fördelar jämfört med en reglering där specifika typer av mål och deltagare pekas ut. Det ansågs också vanskligt att utesluta någon som ska uppträda inför rätten från att använda tekniken, vare sig generellt eller beroende på vad som ska behandlas (prop. 2004/05:131 s. 89 f.). Frågan om en person ska kunna delta genom videokonferens ska i stället avgöras i det enskilda fallet. Denna fråga blir då avhängig vem det är som ska delta på det sättet, vad förhandlingen handlar om, vad målet rör etc. Även parternas inställning i frågan bör tillmätas betydelse.

Motsvarande synsätt gör sig enligt regeringens mening gällande i mål som handläggs i de allmänna förvaltningsdomstolarna. Det är också den ordning som gäller enligt försökslagen. Att det för vissa deltagare i vissa typer av mål, t.ex. barn och ungdomar i mål enligt lagen om vård av unga, ofta är mindre lämpligt att närvara vid en muntlig förhandling genom videokonferens utgör enligt regeringens mening inte tillräckliga skäl för att generellt förbjuda ett sådant deltagande. Det bör därför vara möjligt att använda videokonferens i alla typer av mål och förhandlingar. Som *Migrationsverket* har anfört bör t.ex. inte det förhållandet att en muntlig förhandling hålls inom stängda dörrar i sig hindra att videokonferens används. Inte heller bör några parter, vittnen eller sakkunniga i sig uteslutas från möjligheten att delta vid en muntlig förhandling med hjälp av videoteknik och detta bör gälla oavsett vilken fråga som ska behandlas vid förhandlingen. Även andra, t.ex. ombud, vårdnadshavare och tolkar, kommer att utan särskild reglering kunna delta i en muntlig förhandling genom videokonferens (jfr prop. 1999/2000:142 s. 24). I förvaltningsprocessen förekommer även i viss utsträckning syn, t.ex. vid besiktning av en fastighet. Det bör vara möjligt att använda videokonferenstekniken även för detta bevismedel.

Eftersom tekniken i förvaltningsdomstolarna bör kunna användas av alla deltagare och i varje typ av mål framstår det som ändamålsenligt att i förvaltningsprocesslagen ha en generellt utformad regel. Att ha likartade regler i allmän domstol och allmän förvaltningsdomstol ökar förutsebarheten. Förutsättningarna för att delta i en muntlig förhandling i förvaltningsdomstol genom videokonferens bör enligt regeringen därför utformas med reglerna om videokonferens i allmän domstol som förebild.

Som anförs i avsnitt 4.1.1 innebär rättegångsbalkens regler att rätten vid sin bedömning av om det finns skäl för att besluta att en part eller annan person ska delta i en förhandling genom videokonferens, särskilt ska beakta dels de kostnader eller olägenheter som en inställelse inför

rätten annars skulle medföra, dels om personen känner påtaglig rädsla för att vara närvarande i rättsalen. Videokonferens får dock inte användas om det är olämpligt med hänsyn till ändamålet med personens inställelse och övriga omständigheter. Som *Kriminalvården* har påpekat kan även andra skäl för att använda videokonferens, t.ex. säkerhetsskäl, beaktas vid bedömningen.

De alternativ som står till buds är antingen att införa en fullständig reglering för teknikanvändningen i förvaltningsdomstol eller att hänvisa till rättegångsbalkens regler om videokonferens. Det senare alternativet är den teknik som används för reglerna om användning av telefon. Även i övrigt används denna teknik i förvaltningsprocesslagen då motsvarande regler som i rättegångsbalken ska tillämpas i förvaltningsdomstolarna. Regeringen anser mot den angivna bakgrunden att rättegångsbalkens regler om deltagande genom videokonferens bör göras tillämpliga i de allmänna förvaltningsdomstolarna.

Frivillighet och påföljder vid utevaro

På samma sätt som gäller enligt försökslagen och de nya reglerna i rättegångsbalken bör den som deltar i en muntlig förhandling genom videokonferens anses ha inställt sig inför rätten. Ett sådant deltagande bör då i så stor utsträckning som möjligt likställas med ett deltagande i rättsalen. Regeringen anser därför att ett deltagande genom videokonferens inte bör vara frivilligt och att de påföljder som förvaltningsprocesslagen föreskriver för någons underlåtenhet att inställa sig vid en muntlig förhandling bör användas även när någon ska delta i förhandlingen genom videokonferens. Motsvarande bör gälla vid deltagande per telefon. En annan sak är att den som har kallats att delta i en muntlig förhandling genom videokonferens eller telefon men ändå väljer att infinna sig i rättsalen, inte kommer att drabbas av någon påföljd eftersom han eller hon då inte har uteblivit från förhandlingen. Däremot kan i ett sådant fall personens möjligheter att få full ersättning för sin inställelse komma att påverkas (jfr prop. 2004/05:131 s. 90 f. och 96 f.).

Sidosal m.m.

Genom 2005 års reform införs regler om sidosal i rättegångsbalken (5 kap. 12 § RB). Dessa innebär att rätten vid platsbrist i rättsalen ska se till att parter och andra deltagare i processen kan följa förhandlingen från en annan lokal med hjälp av videolänk och att rätten även får låta åhörare följa förhandlingen på det sättet (se prop. 2004/05:131 s. 101 f.).

I förvaltningsprocessen har det hittills inte funnits behov av att ha en motsvarande möjlighet. Man kan därför fråga sig om det finns anledning att göra dessa regler tillämpliga även i förvaltningsdomstolarna. Att parter och andra berörda av ett mål måste ha möjlighet att delta i en muntlig förhandling är givet. Som anförs i avsnitt 4.1.2 blir det också allt vanligare med muntliga förhandlingar i förvaltningsdomstolarna och med tillkomsten av nya måltyper kan det inte uteslutas att ett behov av att anordna en sidosal kan uppkomma. Enligt regeringens mening finns det i vart fall inga skäl mot att skapa en motsvarande möjlighet i förvalt-

ningsdomstolarna. Det bör därför i förvaltningsprocesslagen införas en hänvisning till rättegångsbalkens regler om sidosal.

Genom en hänvisning i 25 § FPL är rättegångsbalkens regler om s.k. medhörning (36 kap. 18 § RB) tillämpliga vid förhör med vittnen och sakkunniga i förvaltningsdomstol. Som framgår av avsnitt 4.1.1 kan videokonferenstekniken användas vid medhörning. *Länsrätten i Södermanlands län* har ansett att det finns behov av att möjliggöra medhörning även vid partsförhör. Hur förhör i bevis syfte med parter i förvaltningsprocessen bör hanteras är enligt regeringens uppfattning emellertid inte en fråga som lämpligen bör hanteras inom ramen för detta lagstiftningsärende.

5 Hovrättens prövning i mål om vårdnad, boende och umgänge

5.1 Bakgrund

I de allmänna domstolarna finns det tre instanser: tingsrätt, hovrätt och Högsta domstolen. Tyngdpunkten i rättskipningen ligger i tingsrätten. Hovrättens främsta uppgift är att överpröva tingsrättens avgöranden, dvs. kontrollera att de avgöranden som överklagas är riktiga och att rätta till eventuella felaktigheter, medan Högsta domstolens primära uppgift är att skapa vägledning för rättstillämpningen genom prejudikatbildning. Genom instansernas olika uppgifter kan en hög grad av rättssäkerhet uppnås samtidigt som rättsbildningen säkerställs. De allmänna förvaltningsdomstolarna (länsrätt, kammarrätt och Regeringsrätten) är uppbyggda på samma sätt och har en motsvarande ansvarsfördelning.

Som ett led i strävan att reformera processen i allmän domstol och att skapa en hovrättsprocess som bättre motsvarar hovrättens roll i instansordningen, beslutade riksdagen år 2005 bl.a. att förändra och utvidga systemet med prövningstillstånd i mål som överklagas till hovrätt. (prop. 2004/05:131, bet. 2004/05:JuU29, rskr. 2004/05:307). Dessa förändringar träder i kraft den 1 november 2008.

Utvidgningen innebär att systemet med prövningstillstånd kommer att omfatta tingsrättens avgöranden i flertalet slag av tvistemål och domstolsärenden som överklagas till hovrätt. Mot bakgrund av att processen i familjemål var föremål för utredning i annat sammanhang gjordes bedömningen att dessa mål då inte skulle omfattas av reformen.

Förändringarna av systemet i övrigt innebär bl.a. en ändring av grunden för när prövningstillstånd ska meddelas i de s.k. ändringsfallen, dvs. de fall då det finns skäl för ändring av tingsrättens avgörande. Prövningstillstånd ska enligt lagtextens nya lydelse meddelas om det finns anledning att betvivla riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till (49 kap. 14 § 1 RB). Enligt förarbetena uppnås på detta sätt en större överensstämmelse med den generösa tillämpning som reglerna bör ha. Alla avgöranden som bedöms som tveksamma ska tas upp till fullständig prövning (prop. 2004/05:131 s. 184 f.). Vidare tillkommer en ny grund för prövningstillstånd. Enligt denna ska prövningstillstånd meddelas i fall

där det inte utan att sådant tillstånd meddelas går att bedöma riktigheten av det slut som tingsrätten kommit till (s.k. granskningsfall, 49 kap. 14 § 2 RB). Övriga två tillståndsgrunder (prejudikatfall och extraordinära fall), vilka för övrigt är de enda tillståndsgrunder som gäller vid överklagande till Högsta domstolen, kvarstår oförändrade.

Ytterligare förändringar leder till en smidigare och kvalitativt förbättrad handläggning av frågor rörande prövningstillstånd. Till exempel ska tingsrätterna regelmässigt dokumentera muntlig bevisning med videoteknik. Detta ger förbättrade möjligheter för hovrätten att under tillståndsprövningen, när det finns behov av det, ta till sig den muntliga bevisningen. Vidare finns det möjlighet för hovrätten att hålla sammanträde innan frågan om prövningstillstånd avgörs (50 kap. 7 a § RB). Det skapas även en möjlighet att meddela prövningstillstånd för viss del av en dom eller ett slutligt beslut, förutsatt att utgången i den delen inte kan påverka andra delar av det överklagade avgörandet (49 kap. 14 a § RB).

5.2 Utvidgning av systemet med prövningstillstånd

Regeringens förslag: Systemet med prövningstillstånd utvidgas till att omfatta tingsrättens avgöranden i mål om vårdnad, boende och umgänge som överklagas till hovrätt. Systemet ska även gälla beslut i ärenden om verkställighet av sådana avgöranden.

Kommitténs förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens.

Remissinstanserna: En majoritet av remissinstanserna är positiva till förslaget om prövningstillstånd. Till dessa hör *Hovrätten över Skåne och Blekinge, Stockholms tingsrätt, Falu tingsrätt, Domstolsverket, Enköpings kommun, Karlstads kommun, Nacka kommun, Föreningen Sveriges Kommunala Familjerådgivare, Föreningen Söndagsbarn, Familjerätts-socionomernas Riksförening* och *Rädda barnen*. Ett antal remissinstanser avstyrker dock förslaget. Till dessa hör *Barnombudsmannen, Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet, Juridiska fakultetsstyrelserna vid Uppsala och Lunds universitet, Sveriges advokatsamfund, Riksförbundet Barnens Rätt i Samhället, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige* och *UmgängesrättsFöräldrarnas Riksförening*.

Skälen för regeringens förslag: I syfte att komma till rätta med de problem som långvariga och upprepade processer innebär, inte minst för barnet, har Vårdnadskommittén föreslagit att systemet med prövningstillstånd ska omfatta även mål om vårdnad, boende och umgänge (familjemål).

En del remissinstanser har kritiserat förslaget. Den huvudsakliga kritiken verkar böttna i en föreställning om att prövningstillstånd innebär att man i vissa mål utestänger parterna från rätten att överklaga. Så är inte fallet. Det är enligt regeringens mening en självklarhet att tingsrättens avgörande ska kunna överklagas till hovrätt. Rättssäkerheten kräver att felaktiga domar ska kunna rättas i andra instans och ett system med prövningstillstånd förändrar inte denna ordning. Inte heller innebär systemet med prövningstillstånd i ledet tingsrätt – hovrätt att hovrätten kan underlåta att ta ställning till överklagandet. Systemet innebär att hov-

rätten vid en inledande prövning, grundad på bl.a. vad klaganden har anfört i överklagandet, tar ställning till om det finns skäl att meddela prövningstillstånd. Om redan denna inledande prövning visar att tingsrättens avgörande är riktigt, finns det inget behov av en fullständig rättegång i hovrätten. Om den inledande prövningen däremot ger anledning att ifrågasätta riktigheten av tingsrättens avgörande eller om det vid den prövningen inte går att bedöma riktigheten, ska prövningstillstånd meddelas och handläggningen fortsätta. Hovrätten ska då pröva målet i hela dess vidd och, om det därvid konstateras att tingsrättens avgörande är felaktigt, rätta avgörandet.

Enligt regeringens bedömning finns det stora fördelar med systemet med prövningstillstånd. Framför allt blir det möjligt att åstadkomma en mer flexibel och effektiv handläggning av de mål som överklagas till hovrätten. Förutom att systemet leder till ett snabbare avgörande i de fall prövningstillstånd inte meddelas ger det även hovrätten förutsättningar att snabbare och mer koncentrerat handlägga de mål som kräver en fullständig prövning, vilket innebär minskade kostnader och olägenheter. Detta måste anses positivt för alla inblandade. Systemet innebär vidare att rättskipningen tydligare får sin tyngdpunkt i första instans och att fokus sätts på hovrättens kontrollerande funktion.

Det finns också skäl som särskilt talar för att tillämpa systemet med prövningstillstånd i familjemål. Ett viktigt sådant är självfallet hänsynen till barnet. Familjemål är ofta omfattande och tidskrävande. Det råder stor enighet om att långvariga och upprepade processer inte är till barnets bästa. Genom att låta familjemålen omfattas av systemet med prövningstillstånd kan antalet långvariga domstolsprocesser begränsas.

I sammanhanget kan konstateras att det enligt kommitténs undersökning är ovanligt att tingsrättens dom ändras efter överklagande och när så sker beror det på omständigheter som tillkommit efter tingsrättens avgörande. Om systemet med prövningstillstånd inte omfattar familjemål riskeras alltså att barnet i det stora flertalet av fallen utsätts för en omfattande och tidskrävande process utan att detta leder till att tingsrättens dom ändras.

Genom införandet år 2005 av en mer förfinad reglering vad gäller förutsättningarna för att bevilja prövningstillstånd, handläggningen av tillståndsfrågan och formerna för att presentera bevisningen, blir enligt regeringens bedömning risken för felaktiga beslut i frågan om prövningstillstånd minimal. Som *Rädda barnen* framhåller innebär systemet med prövningstillstånd för familjemålen att hovrätten ska ta upp fall till prövning om det bedöms vara behövligt samt att möjligheten för en ny prövning i tingsrätten finns kvar oförändrad.

Mot bakgrund av vad som ovan anförs anser regeringen att systemet med prövningstillstånd bör utvidgas till att även omfatta tingsrättens avgöranden som överklagas till hovrätt i mål om vårdnad, boende och umgänge samt i ärenden om verkställighet av avgöranden i dessa frågor.

Som en konsekvens av detta ställningstagande bör rättegångsbalkens regler om hovrätten sammansättning vid tillståndsprövning göras tillämpliga på familjemålen. Som en ytterligare följd av förslaget kommer bestämmelsen i 50 kap. 8 § rättegångsbalken, som innebär att hovrätten genast får meddela dom i målet om det är uppenbart att överklagandet är orgrundat, att förlora sin betydelse. Den bör därför tas bort.

6 Ikraftträdande

Regeringens förslag och bedömning: De föreslagna bestämmelserna ska träda i kraft den 1 november 2008. Vid samma tidpunkt ska lagen (2001:25) om försöksverksamhet med videokonferens i allmän förvaltningsdomstol upphöra att gälla. Några övergångsbestämmelser behövs inte.

Promemorians förslag och bedömning stämmer överens med regeringens men innebär en något annan lagteknisk lösning.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans har uttalat sig särskilt i denna del.

Kommitténs förslag: Kommittén föreslår att utvidgningen av systemet med prövningstillstånd till att även omfatta familjemål träder i kraft samtidigt som 2005 års reform.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans invänder mot förslaget. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* anser att förslaget bör träda i kraft så fort som möjligt.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Enligt regeringens beslut ska reformen En modernare rättegång, som bl.a. innehåller regler om videokonferens och telefon i allmän domstol och regler om utvidgning av systemet med prövningstillstånd, träda i kraft den 1 november 2008 (SFS 2007:636). Genom reformen blir reglerna om deltagande i muntliga förhandlingar per telefon också tillämpliga i de allmänna förvaltningsdomstolarna. Det framstår som angeläget att även de nu föreslagna lagändringarna kan börja tillämpas vid samma tidpunkt. Regeringen föreslår därför att lagändringarna träder ikraft den 1 november 2008. Vid denna tidpunkt bör försöksverksamheten med videokonferens upphöra att gälla.

Några övergångsbestämmelser, utöver de som har beslutats i 2005 års lagstiftningsärende, behövs inte.

7 Ekonomiska konsekvenser

Regeringens bedömning: Förslagen är inte förenade med några kostnadsökningar.

Promemorians bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans invänder mot bedömningen.

Kommitténs bedömning: Kommittén bedömer att förslaget om prövningstillstånd bör innebära vissa kostnadsbesparingar.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans har uttalat sig särskilt i denna del.

Skälen för regeringens bedömning: Förslagen om videokonferens i de allmänna förvaltningsdomstolarna kan antas på sikt leda till flera positiva konsekvenser. Domstolarnas handläggning av mål kan bli mer flexibel och därmed effektivare. Detta kan för såväl parter, ombud och andra som deltar i en domstolsprocess, liksom för domstolarna, innebära

tids- och arbetsvinster samt minskade kostnader. *Kriminalvården* har t.ex. för sin del anfört att förslagen kan leda till ett effektivare utnyttjande av verkets transportresurser och därmed till besparingar för kriminalvården.

Det är inte nödvändigt att utrustning för videokonferens finns installerad vid samtliga domstolar vid ikraftträdandet. För att uppnå de positiva fördelar som tekniken kan ge måste dock sådan utrustning successivt bli tillgänglig i domstolarna. I många fall kommer de allmänna förvaltningsdomstolarna att kunna använda samma utrustning som de allmänna domstolarna. Det finns redan inom ramen för försöksverksamheten ett beslut om en successiv utbyggnad och de permanenta bestämmelser som nu föreslås innebär därför inte i sig några ökade kostnader.

En utvidgning av systemet med prövningstillstånd till att omfatta även familjemål kan också antas leda till ett antal positiva konsekvenser. Domstolarnas verksamhet kan bedrivas mer effektivt, bl.a. genom att handläggningstiderna kan förkortas. Framför allt för barnet är det positivt att de långvariga processerna i familjemålen kan begränsas. Det innebär också att medborgarnas berättigade krav på att få sin sak prövad inom rimlig tid bättre kan tillgodoses. Vidare torde förslagen innebära att parternas rättegångskostnader och kostnaderna för det allmänna kan minska. Det är dock svårt att göra några beräkningar av eventuella kostnadsminskningar eftersom det inte går att avgöra hur stor effekt förslagen kommer att ha. Som uttalades i förarbetena till 2005 års utvidgning av systemet med prövningstillstånd bör reformen utvärderas när den varit i kraft en tid (prop. 2004/05:131 s. 220 f.). Det är naturligt att utvärderingen även omfattar den nu föreslagna utvidgningen och effekterna av den.

8 Författningskommentar

8.1 Förslaget till lag om ändring i äktenskapsbalken

14 kap. 18 §

I äktenskapsmål och mål om underhåll är hovrätten domför med tre lagfarna domare och två nämndemän. Om en av de lagfarna domarna eller en av nämndemännen får förhinder sedan huvudförhandling har påbörjats, är rätten ändå domför. Fler än fyra lagfarna domare och tre nämndemän får inte delta. Vid handläggning som inte sker vid huvudförhandling, liksom när målet i tingsrätten har avgjorts utan nämndemän, är hovrätten domför även med enbart lagfarna domare enligt 2 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken. Hovrätten är i övrigt domför enligt 2 kap. 4 § tredje–femte styckena rättegångsbalken.

Tar nämndemän del i målets avgörande, ska vid överläggning ordföranden eller, om målet har beretts av en annan lagfaren domare, denne redogöra för omständigheterna i målet och innehållet i gällande rätt. Vid omröstning ska nämndemännen säga sin mening sist. I övrigt gäller bestämmelserna i rättegångsbalken om överläggning och omröstning i tvistemål.

I paragrafen regleras hovrättens sammansättning i äktenskapsmål och mål om underhåll. Övervägandena finns i avsnitt 5.2.

Ändringen i *första stycket* är en följd av att systemet med prövningstillstånd utvidgas till att gälla även familjemål. Genom ändringen blir rättegångsbalkens bestämmelser om domstolens sammansättning vid behandling av frågor om prövningstillstånd (2 kap. 4 § tredje stycket) tillämpliga även i äktenskapsmål och mål om underhåll till make. Genom den hänvisning som finns i 20 kap. 1 § föräldrabalken är dessa bestämmelser också tillämpliga i mål om faderskap, vårdnad, boende, umgänge och underhåll till barn.

I *andra stycket* görs endast språkliga ändringar.

8.2 Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken

21 kap. 16 §

Vid rättens handläggning av ärenden enligt detta kapitel tillämpas i övrigt lagen (1996:242) om domstolsärenden.

Paragrafen reglerar i vilken utsträckning bestämmelserna i ärendelagen är tillämpliga på verkställighetsärenden. Övervägandena finns i avsnitt 5.2.

Bestämmelsen i paragrafen som anger att det inte krävs prövningstillstånd vid överklagande av beslut i verkställighetsärenden utgår. Frågan om prövningstillstånd regleras i stället i ärendelagen. Det innebär att verkställighetsärenden kommer att omfattas av systemet med prövningstillstånd vid överklagande av tingsrätts avgörande till hovrätt enligt 39 § den lagen.

8.3 Förslaget till lag om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971:291)

16 §

I fråga om offentlighet och ordning vid muntlig förhandling gäller 5 kap. 1–5, 9 och 12 §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar. Utöver vad som följer av 5 kap. 1 § rättegångsbalken får rätten förordna att *en* förhandling *ska* hållas inom stängda dörrar, om det kan *antas* att det vid förhandlingen kommer att förebringas uppgift, för vilken hos domstolen gäller sekretess som avses i sekretesslagen (1980:100).

Paragrafen innehåller bestämmelser om offentlighet och ordning. Övervägandena finns i avsnitt 4.2.

I paragrafen införs en hänvisning till 5 kap. 12 § RB, vilket innebär att det vid en muntlig förhandling i allmän förvaltningsdomstol blir möjligt att vid behov, dvs. vid platsbrist, följa förhandlingen från en sidosal. För den närmare tillämpningen av 5 kap. 12 § RB hänvisas till prop. 2004/05:131. Övriga ändringar är endast språkliga.

23 §

Rätten får *besluta* om syn på stället för besiktning av fastighet eller plats eller för föremål som *inte* lämpligen kan ges in till rätten. Vid sådan syn får yrkeshemlighet röjas endast om det finns synnerlig anledning *till det*.

I fråga om syn på stället gäller bestämmelserna om muntlig förhandling *samt* 5 kap. 11 § rättegångsbalken i tillämpliga delar.

Paragrafen innehåller bestämmelser om syn. Den berörs i avsnitt 4.2.

Första stycket ändras endast i språkligt hänseende.

I *andra stycket* föreskrivs att 5 kap. 11 § RB gäller i tillämpliga delar i allmän förvaltningsdomstol. Den paragrafen innehåller bestämmelser om användning av ljudöverföring och ljud- och bildöverföring vid syn. För den närmare tillämpningen av 5 kap. 11 § RB hänvisas till prop. 2004/05:131.

8.4 Förslaget till lag om ändring i lagen (2001:25) om försöksverksamhet med videokonferens i allmän förvaltningsdomstol

Giltighetstiden av den tidsbegränsade försökslagen, som behandlar användningen av videokonferens i de allmänna förvaltningsdomstolarna, ändras så att lagen upphör att gälla när bestämmelser om sådan användning införs i förvaltningsprocesslagen. Övervägandena finns i avsnitt 6.

8.5 Förslaget till lag om ändring i lagen (2005:683) om ändring i rättegångsbalken

50 kap. 4 §

Överklagandet *ska* innehålla uppgifter om

1. den dom som överklagas,
2. i vilken del domen överklagas och den ändring i domen som yrkas,
3. grunderna för överklagandet och i vilket avseende tingsrättens domskäl enligt klagandens mening är oriktiga,
4. de omständigheter som åberopas till stöd för att prövningstillstånd *ska* meddelas, och
5. de bevis som åberopas och vad som *ska* styrkas med varje bevis.

Har en omständighet eller ett bevis som åberopas i hovrätten inte lagts fram tidigare, *ska* klaganden i mål där förlikning om saken är tillåten förklara anledningen till det. Skriftliga bevis som inte har lagts fram tidigare *ska* ges in samtidigt med överklagandet. Vill klaganden att det *ska* hållas ett förnyat förhör eller en förnyad syn på stället, *ska* han eller hon ange det och skälen till detta. Klaganden *ska* också ange om han eller hon vill att motparten *ska* infinna sig personligen vid huvudförhandling i hovrätten.

Paragrafen innehåller bestämmelser om vad ett överklagande i tvistemål *ska* innehålla.

I *första stycket* fjärde punkten görs en justering med anledning av att varje överklagande i tvistemål kommer att omfattas av systemet med prövningstillstånd.

I övrigt görs endast språkliga ändringar.

50 kap. 7 a §

Om överklagandet inte avvisas enligt 6 § eller 7 § andra stycket, *ska* hovrätten besluta om *prövningstillstånd ska* meddelas. Om det behövs, *ska* beslutet föregås av skriftväxling.

Om det finns särskilda skäl, får sammanträde hållas innan frågan om prövningstillstånd avgörs. Till ett sådant sammanträde *ska* parterna kallas. Uteblir en part, får frågan ändå avgöras.

I paragrafen finns regler om handläggningen av frågor om prövningstillstånd i hovrätt såvitt avser tvistemål.

I *första stycket* görs en justering med anledning av att varje överklagande i tvistemål kommer att omfattas av systemet med prövningstillstånd.

I övrigt görs endast språkliga ändringar.

50 kap. 8 §

Beviljas prövningstillstånd, *ska* överklagandet delges motparten med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid, om detta inte redan har skett.

Har tingsrätten avslagit ett yrkande om kvarstad eller någon annan åtgärd enligt 15 kap. eller upphävt ett beslut om en sådan åtgärd, får hovrätten omedelbart bevilja åtgärden att gälla tills vidare. Har tingsrätten beviljat en sådan åtgärd eller förklarat att domen får verkställas även om den inte har laga kraft, får hovrätten omedelbart besluta att tingsrättens beslut tills vidare inte får verkställas.

Paragrafen behandlar frågor om kommunikering av ett överklagande med motparten såvitt avser tvistemål. Övervägandena finns i avsnitt 5.2.

I *första stycket* görs en justering med anledning av att varje överklagande i tvistemål kommer att omfattas av systemet med prövningstillstånd. Av samma anledning upphävs det nuvarande andra stycket, enligt vilket hovrätten omedelbart får meddela dom om överklagandet är uppenbart ogrundat. Om det efter att prövningstillstånd har beviljats inträffar en omständighet som medför att överklagandet blir uppenbart ogrundat kan hovrätten avgöra målet utan huvudförhandling (13 §).

I övrigt görs en språklig ändring.

8.6 Förslaget till lag om ändring i lagen (2005:684) om ändring i äktenskapsbalken

Häri genom föreskrivs att lagen (2005:684) om ändring i äktenskapsbalken ska utgå.

Lagen föreskriver undantag från kravet på prövningstillstånd om överklagandet avser en fråga om vårdnad, boende eller umgänge. Övervägandena finns i avsnitt 5.2.

Genom att lagen utgår blir rättegångsbalkens regler tillämpliga, vilket innebär att systemet med prövningstillstånd i hovrätt enligt 49 kap. 12 § RB även kommer att omfatta överklaganden som avser sådana frågor.

8.7 Förslaget till lag om ändring i lagen (2005:685) om ändring i föräldrabalken

Häri genom föreskrivs att lagen (2005:685) om ändring i föräldrabalken ska utgå.

Ändringen motsvarar ändringen i lagen om ändring i lagen (2005:684) om ändring i äktenskapsbalken.

8.8 Förslaget till lag om ändring i lagen (2005:695) om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971:291)

14 §

Till en muntlig förhandling ska sökanden eller klaganden och den som har att svara i målet kallas. En enskild får föreläggas att inställa sig personligen vid vite eller vid påföljd att hans eller hennes utevaro inte utgör hinder för målets vidare handläggning och avgörande. En förvaltningsmyndighet eller annan part, som enligt föreskrift i lag företräder det allmänna, får föreläggas att inställa sig vid påföljd att partens utevaro inte utgör hinder för målets vidare handläggning och avgörande.

Sökanden eller klaganden och den som har att svara i målet får delta i en muntlig förhandling genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring under samma förutsättningar som gäller enligt 5 kap. 10 § rättegångsbalken.

Paragrafen innehåller bestämmelser om kallelse av part till en muntlig förhandling och om deltagande i en sådan förhandling. Ändringarna behandlas i avsnitt 4.2.

Första stycket ändras endast i språkligt hänseende.

I andra stycket regleras sedan tidigare möjligheten att använda telefon vid muntlig förhandling. Genom ändringen regleras även förutsättningarna för att använda videokonferens. Samtidigt ändras terminologin. Ljudöverföring motsvarar telefon enligt hittills gällande lagstiftning medan ljud- och bildöverföring motsvarar videokonferens enligt lagen (2001:25) om försöksverksamhet med videokonferens i allmän förvaltningsdomstol. Den nya terminologin är avsedd att vara teknikneutral och täcka även andra sätt att överföra ljud och bild än de som för närvarande finns.

Tekniken kan användas av alla parter vid muntliga förhandlingar i samtliga instanser och i alla typer av mål. Genom hänvisningen till 5 kap. 10 § RB blir de förutsättningar för att tillåta deltagande genom ljud och bildöverföring som anges där tillämpliga även i förvaltningsprocessen. Av detta följer bl.a. att en bedömning måste göras utifrån förhållandena i det enskilda fallet, t.ex. måste när barn berörs användning av tekniken vara förenlig med barnets bästa. För den närmare tillämpningen av 5 kap. 10 § RB hänvisas till prop. 2004/05:131.

De skillnader som finns mellan processen i allmän domstol och processen i allmän förvaltningsdomstol påverkar dock bedömningen av i vilken utsträckning tekniken kan användas. Mot bakgrund av att muntlig förhandling i förvaltningsdomstol utgör ett komplement till en annars skriftlig process bör utrymmet att använda tekniken vara relativt stort. Om en förhandling hålls enbart av den anledningen att en enskild part begärt det, bör också utrymmet för att vägra samma part att delta genom ljud- och bildöverföring vara mycket litet. Vidare bör en part som företräder det allmänna många gånger kunna delta vid förhandlingar genom ljud- och bildöverföring. På samma sätt som kan bli aktuellt i mål i allmän domstol kan säkerhetsaspekter föranleda användningen av ljud- och bildöverföring t.ex. i kriminalvårdsmål.

Genom att undantaget i sista meningen i andra stycket tas bort blir förvaltningsprocesslagens regler om kallelser och påföljder tillämpliga även beträffande de parter som deltar vid en muntlig förhandling genom aningen ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring.

25 §

Rätten får förordna om förhör med vittne eller sakkunnig. Sådant förhör äger rum vid muntlig förhandling. Förhöret får hållas under ed. Om förhör gäller 36 kap. 1–18 och 20–23 §§ samt 40 kap. 9–11, 14, 16 och 20 §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar.

Vittne och sakkunnig får *delta i en muntlig förhandling genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring* under samma förutsättningar som gäller enligt 5 kap. 10 § rättegångsbalken.

Paragrafen innehåller bestämmelser om bevisupptagning. Övervägandena finns i avsnitt 4.2.

I *andra stycket* utvidgas hänvisningen till 5 kap. 10 § RB till att även omfatta deltagande som sker genom ljud- och bildöverföring, se kommentaren till 14 §.

1 Förslag till lag om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971:291)

Härigenom föreskrivs att 16 och 23 §§ förvaltningsprocesslagen (1971:291) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

I fråga om offentlighet och ordning vid muntlig förhandling gäller 5 kap. 1–5 och 9 §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar. Utöver vad som följer av 5 kap. 1 § rättegångsbalken får rätten förordna att förhandling *skall* hållas inom stängda dörrar, om det kan antagas att vid förhandlingen kommer att förebringas uppgift, för vilken hos domstolen gäller sekretess som avses i sekretesslagen (1980:100).

Rätten får förordna om syn på stället för besiktning av fastighet eller plats eller av föremål som *ej* lämpligen kan ges in till rätten. Vid sådan syn får yrkeshemlighet röjas endast om det finns synnerlig anledning *därtill*.

I fråga om syn på stället gäller bestämmelserna om muntlig förhandling i tillämpliga delar.

*Föreslagen lydelse*16 §¹

I fråga om offentlighet och ordning vid muntlig förhandling gäller 5 kap. 1–5, 9 och 12 §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar. Utöver vad som följer av 5 kap. 1 § rättegångsbalken får rätten förordna att en förhandling *ska* hållas inom stängda dörrar, om det kan antas att det vid förhandlingen kommer att förebringas uppgift, för vilken hos domstolen gäller sekretess som avses i sekretesslagen (1980:100).

23 §

Rätten får förordna om syn på stället för besiktning av fastighet eller plats eller av föremål som *inte* lämpligen kan ges in till rätten. Vid sådan syn får yrkeshemlighet röjas endast om det finns synnerlig anledning *till det*.

I fråga om syn på stället gäller bestämmelserna om muntlig förhandling *samt 5 kap. 11 § rättegångsbalken* i tillämpliga delar.

Denna lag träder i kraft den 1 november 2008.

¹ Senaste lydelse 1980:104.

2 Förslag till lag om ändring i lagen (2005:695) om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971:291)

Härigenom föreskrivs att 14 och 25 §§ förvaltningsprocesslagen (1971:291) i stället för deras lydelse enligt lagen (2005:695) om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971:291) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

14 §

Till muntlig förhandling *skall kallas sökande* eller *klagande* och den som har att svara i målet. En enskild får föreläggas att inställa sig personligen vid vite eller vid påföljd av att hans eller hennes utevaro inte utgör hinder för målets vidare handläggning och avgörande. En förvaltningsmyndighet eller annan part, som enligt föreskrift i lag företräder det allmänna, får föreläggas att inställa sig vid påföljd att partens utevaro inte utgör hinder för målets vidare handläggning och avgörande.

Sökande eller *klagande* och den som har att svara i målet får *medverka per telefon* i muntlig förhandling under samma förutsättningar som gäller enligt 5 kap. 10 § rättegångsbalken. *Bestämmelserna i denna lag om kallelser och förelägganden och om påföljder vid utevaro gäller inte i fråga om sökande eller klagande och den som har att svara i målet, som kallas att medverka per telefon i muntlig förhandling.*

Till en muntlig förhandling *ska sökanden* eller *klaganden* och den som har att svara i målet *kallas*. En enskild får föreläggas att inställa sig personligen vid vite eller vid påföljd av att hans eller hennes utevaro inte utgör hinder för målets vidare handläggning och avgörande. En förvaltningsmyndighet eller annan part, som enligt föreskrift i lag företräder det allmänna, får föreläggas att inställa sig vid påföljd att partens utevaro inte utgör hinder för målets vidare handläggning och avgörande.

Sökanden eller *klaganden* och den som har att svara i målet får *delta i en muntlig förhandling genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring* under samma förutsättningar som gäller enligt 5 kap. 10 § rättegångsbalken.

25 §

Rätten får förordna om förhör med vittne eller sakkunnig. Sådant förhör äger rum vid muntlig förhandling. Förhöret får hållas under ed. Om förhör gäller 36 kap. 1–18 och 20–23 §§ samt 40 kap. 9–11, 14, 16 och 20 §§ rättegångsbalken i tillämpliga delar.

Vittne och sakkunnig får *medverka per telefon* i muntlig förhandling under samma förutsättningar som gäller enligt 5 kap. 10 § rättegångsbalken. *Bestämmelserna i denna lag om kallelser och*

Vittne och sakkunnig får *delta i en muntlig förhandling genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring* under samma förutsättningar som gäller enligt 5 kap. 10 § rättegångsbalken.

*förelägganden och om påföljder
vid utevaro gäller inte i fråga om
vittne och sakkunnig, som kallas
att medverka per telefon i muntlig
förhandling.*

Bilaga 1

Förteckning över remissinstanser

Efter remiss har yttranden över promemorian Videokonferens i allmän förvaltningsdomstol lämnats av Riksdagens ombudsmän, Kammarrätten i Stockholm, Kammarrätten i Sundsvall, Länsrätten i Uppsala län, Länsrätten i Södermanlands län, Länsrätten i Skåne län, Länsrätten i Göteborg, Länsrätten i Norrbottens län, Länsrätten i Örebro län, Justitiekanslern, Domstolsverket, Kriminalvården, Migrationsverket, Försäkringskassan, Socialstyrelsen, Statens institutionsstyrelse, Skatteverket, Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet och Sveriges advokatsamfund.

1 Förslag till lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs i fråga om föräldrabalken
dels att 20 kap. 11 § i sin lydelse enligt prop. 2004/05:131 och 21 kap.
skall upphöra att gälla,...

dels att det i balken skall införas... två nya kapitel, 21 och 22 kap., av
följande lydelse.

Lydelse enligt prop. 2004/05:131 Föreslagen lydelse

20 kap.

11 §

*Prövningstillstånd krävs inte för
att hovrätten skall pröva tings-
rättens dom eller beslut, om över-
klagandet avser en fråga om
vårdnad, boende eller umgänge
som har prövats genom domen
eller beslutet.*

Föreslagen lydelse

**21 kap. Om verkställighet av domar eller avtal om vårdnad,
boende, umgänge eller annan kontakt än umgänge**

-----
2 § Ärenden enligt detta kapitel handläggs enligt lagen (1996:242) om
domstolsärenden.

Ärenden enligt detta kapitel skall i tingsrätt och hovrätt, om det inte
möter hinder, handläggas av lagfarna domare som särskilt har utsetts av
domstolen att handlägga sådana ärenden. Detsamma skall gälla i fråga
om nämndemän som anlitas för tjänstgöring i sådana ärenden.

---

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007 och i fråga om 20 kap.
11 § i sin lydelse enligt prop. 2004/05:131 den dag regeringen bestäm-
mer.

Härigenom föreskrivs i fråga om äktenskapsbalken
dels att 18 kap. 3 a § i sin lydelse enligt prop. 2004/05:131 skall
upphöra att gälla,...

Lydelse enligt prop. 2004/05:131 Föreslagen lydelse

18 kap.

3 a §

*I mål om äktenskapsskillnad
krävs inte prövningstillstånd för
att hovrätten skall pröva tings-
rättens dom eller beslut, om över-
klagandet avser en fråga om
vårdnad om barns boende eller
umgänge med barn som har
prövats genom domen eller
beslutet.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007 och i fråga om 18 kap. 3 a §
i sin lydelse enligt prop. 2004/05:131 den dag regeringen bestämmer.

Efter remiss har yttranden över betänkandet Vårdnad – Boende – Umgänge, Barnets bästa, föräldrars ansvar (SOU 2005:43) lämnats av Riksdagens ombudsmän, Hovrätten över Skåne och Blekinge, Falu tingsrätt, Stockholms tingsrätt, Luleå tingsrätt, Kammarrätten i Göteborg, Länsrätten i Stockholms län, Länsrätten i Skåne län, Länsrätten i Norrbottens län, Justitiekanslern, Domstolsverket, Rikspolisstyrelsen, Skatteverket, Socialstyrelsen, Jämställdhetsombudsmannen, Barnombudsmannen, Brottsoffermyndigheten, Kriminalvårdsstyrelsen, Länsstyrelsen i Blekinge län, Länsstyrelsen i Gävleborgs län, Länsstyrelsen i Kalmar län, Länsstyrelsen i Skåne län, Sveriges Kommuner och Landsting, Botkyrka kommun, Enköpings kommun, Göteborgs kommun, Hudiksvalls kommun, Karlstads kommun, Kiruna kommun, Malmö kommun, Motala kommun, Nacka kommun, Osby kommun, Sundsvalls kommun, Uppsala kommun, Vadstena kommun, Juridiska fakultetsstyrelsen i vid Lunds universitet, Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet, Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet, Sveriges advokatsamfund, Föreningen Sveriges Kommunala Familjerådgivare, Föreningen Söndagsbarn, Forum för mor- och farföräldrar, Familjerättsassocionomernas Riksförening, Fredrika-Bremerförbundet, Riksförbundet Hem och Samhälle, Föreningen Manliga Nätverket, Riksförbundet Barnens Rätt i Samhället, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige, Riksförbundet För Familjers Rättigheter, Rädda Barnen, Sveriges Kvinnojourers Riksförbund, Sveriges Psykologförbund, UmgängesrättsFöräldrarnas Riksförening.

Haparanda kommun, Köpings kommun, Mullsjö kommun, Norrköpings kommun Orust kommun, Rättviks kommun, Växjö kommun, Sekretariatet för genusforskning vid Göteborgs universitet, Sveriges domareförbund, Föreningen Vardagsföräldrar, Föreningen Söndagsföräldrar, Sveriges Kvinnolobby och Sveriges Mansjourers Riksförbund har avstått från att yttra sig.

Yttranden har dessutom lämnats av Föreningen Styvmorsviolen, Sveriges barnlobby, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund och Familjerättsbyrån i Uppsala kommun. Yttranden har också kommit från flera enskilda personer.